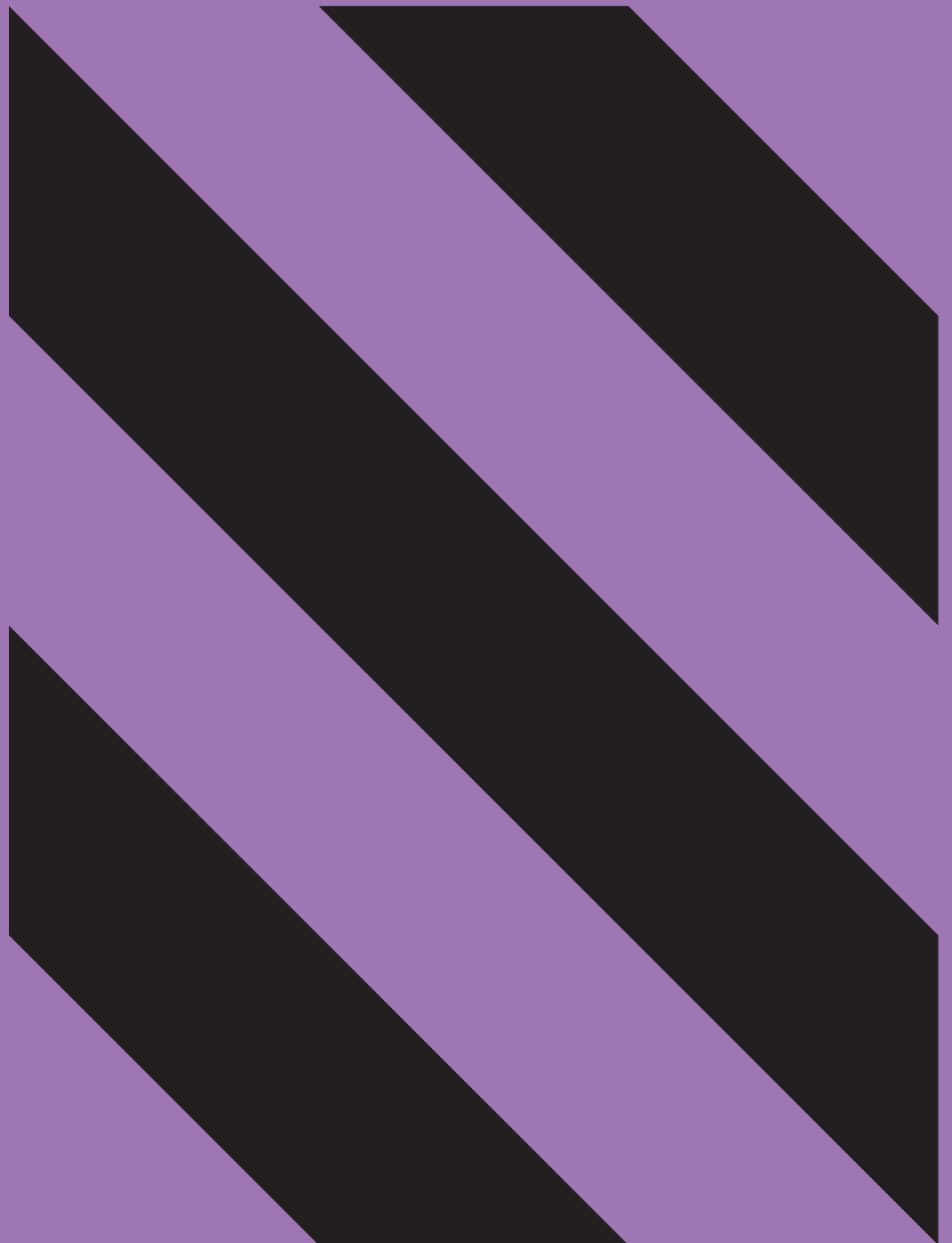

Arbetarklassens symboliska utplåning i medelklassens medier

Peter Jakobsson & Fredrik Stiernstedt

Katalys publikationer

No1: Välfärden är vinsten
No2: Svar på tal om vinster i välfärden
No3: Vilken arbetsmarknad ska vi ha?
No4: Slaget om den likvärdiga skolan
No5: Hälften kvar och hela framtiden
No6: "Jag tar värktabletter men det hjälper inte"
No7: Vägen till en likvärdig skola
No8: Fallet järnvägen
No9: Björklundeffekten
No10: Åtstrammingsdoktrinen
No11: En röst på SD är en röst på högern
No12: Mest åt de rika
No13: Färre lärare ger vinsten!
No14: Ordens makt i politiken
No15: Handbok för en ny kulturminister
No16: Städtjänst och bartender för alla?
No17: Förklaringar till SD:s framgång
No18: Utan segel i vänstervinden – eftervalsanalys
No19: I frihandelns goda namn
No20: Från massarbetslöshet till full sysselsättning
No21: Vägen till en likvärdig skola – skolpolitisk årsbok 2015
No22: Jämlikhet är lösningen!
No23: En för alla, alla för vem?
No24: Måste vi jobba 8 timmar per dag?
No25: Kapitalet i tjugoförsta århundradet
No26: Piketty på tre röda
No27: Porten kallas trång
No28: Partierna och jämlikheten
No29: Anställningsformer i Sverige
No30: Med låg kvalitet som affärsidé
No31: Den blåbruna röran
No32: Spagat över väljarkåren
No33: I skuggan av TTIP: Ceta
No34: Postkapitalism: Vår gemensamma framtid
No35: Massivt stöd för jämlikhetspolitik
No36: Pensionssveket
No37: Med integrationen som murbräcka
No38: Finansialiseringen av Sverige: på väg mot nästa kris?
No39: Sänkta löner funkar inte

No 40: Klass, identitet och politisk mobilisering

No 41: Arbetarlitteraturen och klassamhället

No 42: Arbetarklassens symboliska utplåning i medelklassens medier

Katalys – Institut för facklig idéutveckling

Katalys är ett oberoende fackligt idéinstitut som bedriver utredningsverksamhet och opinionsbildning. Våra verksamhetsområden är välfärd, samhällsekonomi, arbetsmarknad och fördelningsfrågor. Vår uppgift är att generera kunskap och perspektiv som kommer såväl den politiska debatten som fackföreningsrörelsen och dess företrädare på lokal, regional och central nivå till gagn. Men vår uppgift är även att driva den politiska debatten framåt i dessa frågor, med egna analyser och förslag grundade i fackliga perspektiv. Vi står på två ben – idéutveckling och politisk påverkan. Värderingsmässigt står vi på LO-medlemmarnas sida.

Katalys tror inte att ökade samhällsklyftor är en naturlig eller opåverkbar följd av en globaliserad värld. Vi ställer inte upp på resonemang om att bara för att det går att skapa en marknad av något som vi äger gemensamt, så ska den marknaden skapas. Vi ser att det finns konstruktiva vägar framåt för den svenska arbetsmarknaden och att de principer som en gång formade arbetsmarknaden är relevanta även i framtiden. Vi vill bidra till att den generella välfärden och trygghetssystem säkras och utvecklas. Katalys – Institut för facklig idéutveckling startades på initiativ av 6F – fackförbund i samverkan. 6F utgörs av LO-förbunden Byggnads, Elektrikerna, Fastighets, Målarna och Seko.

Peter Jakobsson är forskare i medie- och kommunikationsvetenskap på Södertörns Högskola och lektor på Beckmans Designhögskola.

Fredrik Stiernstedt är forskare i medie- och kommunikationsvetenskap på Södertörns högskola.

Grafisk form och sättning: Petter Evertsén & Jesper Weithz/Revoluform

Besök vår hemsida: www.katalys.org

Sammanfattning

I denna rapport redovisas resultat från den existerande forskningen – både i Sverige och internationellt – kring relationerna mellan samhällsklass och medier. Bland annat ser vi att arbetarklassen är kraftigt underrepresenterad och osynliggjord – den undanhålls både röst och erkännande – i svenska medier och att avsaknaden av representation i medierna kan leda till en (berättigad) känsla av osynliggörande som i sin tur kan ligga till grund för ett avståndstagande från medierna.

Vidare ser vi att klasserna är betydligt mer "segregerade" i televisionens genresystem i dag än vad som var fallet för 35 år sedan; arbetarklassen har i det närmaste försvunnit från nyheter och faktaprogram och återfinns istället huvudsakligen i film, drama och reality-program.

Just reality-tv ger dramatisk form till dominerande ideologier som på samma gång exploaterar klass – för att skapa narrativ dramatik – och förnekar eller undertrycker frågan om klass och klasskonflikter. Inte minst gestaltas personer från arbetarklassen på ett stereotyp, nedsättande och hånfullt sätt.

Avsaknad av röst och erkännande kan blockera formeringen av klassidentitet och minska arbetarrörelsens möjligheter att organisera sig och formera sig för politisk kamp. Vad gör dagens svenska arbetarrörelse på detta område?

Innehåll

Förord	6
1. Introduktion	8
2. Medier, röst och erkännande	10
3. Klasssamhällets mediala anatomi	12
Medelklassblick och symbolisk utplåning i svensk television.....	14
Genrerepresentationen.....	17
Samhällsklassernas betydelse och vikt i programmen.....	19
Rätten att tala – avsaknaden av röst.....	20
4. Avslutning: Den symboliskt utplånade arbetarklassen	22
Källförteckning	26
Bilaga 1: Undersökningens bakgrund och upplägning	29
Varför tv?.....	31
Noter	33

Klassamhällets återkomst och behovet av en ny analys

Sedan 1980-talets mitt har de varit försvunna. Men det 21:a århundradet har inletts med klassernas och klassamhällets återkomst i den politiska diskussionen.

Den vilda, nyliberala kapitalism som kraschade 2008 visade på kapitalets hänsynslösa makt och en skriande ojämlikhet. De oinbudnas och utslutnas politiska protester återinförde ordet "arbetarklass" i ett bekymrat borgerligt språkbruk. I de senaste politiska valen i Storbritannien, Frankrike och USA har arbetarklassen och dess röster plötsligt kommit att ställa sig i centrum för den politiska debatten. "Populism" blev plötsligt det fulaste ord liberala förståsigpåare kunde tänka sig.

Det är just här, i skarven mellan kapitalets revansch – för 1900-talets demokratisering, sociala rättigheter och ekonomiska utjämning – och olika former av ett begynnande folkligt uppror, som Katalys publicerar den här serien kritiska analyser av dagens svenska klassamhälle.

Under lång tid har det saknats en uppdaterad klassanalys av Sverige. År 1972 gjorde Göran Therborn den första moderna klassanalysen av Sverige, publicerad i tidskriften Zenit. Den följdes upp av en omarbetad och kraftigt utvecklad upplaga 1982, *Klasstrukturen i Sverige 1930-80* (1981). På uppmaning av sociologen Erik Olin Wright gjorde Göran Ahrne tillsammans med Hedvig Ekerwald och Håkon Leiulfstrud en ny klasstudie i mitten av 1980-talet: *Klassamhällets förändring* (Arkiv förlag, 1985). Dessa tre skrifter var i första hand kartor över rådande och potentiella samhällskrafter. Klassamhällets ojämlikhet togs på den tiden som självklar. Göran Therborn publicerade sedan 1989 ett arbete om borgarklassens uppkomst i Sverige, tillsammans med en analys av den moderna svenska statens framväxt, *Borgarklass och byråkrati i Sverige*. På senare tid har han ägnat en hel bok åt ojämlikheten i *Ojämlikhet dödar* (2015).

Det var i samband med ett seminarium om den sistnämnda boken på bokmässan i Göteborg 2016 som frågan restes om en ny klassanalys. På det fackliga idéinstitutet Katalys hade tankarna kring hur detta skulle åstadkommas funnits sedan starten 2012. På Marx-dagarna i Stockholm i november 2016 talade Göran Therborn om klassanalys och intresset visade sig närmast överväldigande. En lista skickades runt för intresserade att bidra och följa arbetet med en ny klassanalys av Sverige. I anslutning till Socialistiskt Forum i Stockholm hade vi ett första gemensamt sammanträde och Katalys gav Göran Therborn uppdraget att tillsammans med Katalys kansli leda det arbete som nu resulterat i en rapportserie vari den rapport du nu håller i din hand, ingår.

Resultatet blev början på en rörelse bland klassintresserade forskare och intellektuella. Ett trettiotal skribenter har medverkat. Tre större seminarier har genomförts, det första i Stockholm och de två följande på LO:s folkhögskola Runö i Åkersberga. De enskilda rapporterna har utvärderats och kommenterats av en redaktionskommitté bestående

» UNDER LÅNG TID
HAR DET SAKNATS EN
UPPDATERAD KLASS-
ANALYS AV SVERIGE

av Göran Therborn, Daniel Suhonen, Åsa Odin Ekman, Sven E Hort, Niels Stöber och Enna Gerin. I huvudsak har respektive rapportförfattare ägnat sig åt sina special- och intresseområden. För några teman har vi sökt upp författare. Resultatet är en unik rapportserie om det svenska klassamhället i det 21:a århundradet.

» **RESULTATET ÄR EN
UNIK RAPPORTSERIE
OM DET SVENSKA
KLASSAMHÄLLET**

När de senaste klassanalyserna gjordes i början på 1980-talet var Sverige som minst ojämnt och löntagarnas ställning på arbetsplatserna och arbetsmarknaden som starkast. Full sysselsättning rådde. Välfärdsstaten var för alla och ägdes av medborgarna. Könshållandena höll på att förändras i mer jämställd riktning, i sex- och familjeliv liksom i arbetslivet. Arbetarrörelsens partier samlade den stora majoriteten av lönearbetarnas röster och den främlingsfientliga extremhögern fanns ännu inte på kartan.

Allt detta och mer till har förändrats sedan dess. *Finansifieringen* av ekonomin har skärpt kapitalets makt över företag och arbete, samt ökat inkomstklyftorna. Den hemmagjorda kraschen på 1990-talet gjorde slut på den fulla sysselsättningen. Den offentliga sektorn har gjorts om till en skattebetald vinstmarknad, och landet till ett skatteparadis för miljardärer.

Arbetarrörelsens krav på trygghet och jämlikhet har vänts till en verklighet av växande otrygghet och ojämlikhet. Det gamla landet med stor utvandring har blivit ett med stor invandring, och med det har politiken fått en ny dimension. Dessa och andra förändringar, deras orsaker, innebörd och konsekvenser, är kärnan i de rapporter som utgör denna klassanalys.

Vår förhoppning är att dessa rapporter och projektets sammanfattande analys ska stimulera en vitaliserad samhällsdebatt som inte stannar vid att beskriva dagens klyftor och existerande ojämlikheter, utan också kan inspirera till handling att i grunden förändra dem.

Göran Therborn & Daniel Suhonen

KAPITEL 1.

Introduktion

» **BILDEN AV
ARBETARKLASSEN I
OFFENTLIGHETEN ÄR
LÅNGT IFRÅN
OPROBLEMATISK**

I de svenska medierna sker en symbolisk utplåning av människor från arbetarklassen. De osynliggörs samt förvägras röst och erkännande. Det här liknar vad den brittiske författaren Owen Jones beskriver i sin bok *Chavs: The demonization of the working class* om hur den brittiska arbetarklassen ringaktas och förnedras, både i offentligheten och i det privata, av representanter för medelklassen. Även personer med i övrigt progressiva åsikter och med ett politiskt engagemang ägnar sig, enligt Jones, åt ett sådant klassförakt. Klass är en social kategori som det, till skillnad från kön, etnicitet och sexuell läggning, inte är skambelagt att göra grova generaliseringar utifrån och fälla stereotypa och nedsättande omdömen om i de progressiva miljöer i Storbritannien som Jones beskriver.¹ Men hur är det i Sverige? Även om ojämlikheten ökar har vi inte samma utpräglade klassamhälle som i Storbritannien. Samförstånd snarare än konflikt har länge präglat klassrelationerna i Sverige. Åtminstone är detta en föreställning om det svenska samhället som ofta upprepats i offentligheten och som kan vara en bidragande orsak till att frågan om klass inte har samma framträdande roll i den offentliga debatten som den förtjänar. Vad vi visar i den här rapporten är dock att bilden av arbetarklassen i offentligheten är långt ifrån oproblematiserad och även om det kanske skulle vara en överdrift att hävda att den svenska arbetarklassen demoniseras i offentligheten så är det otvivelaktigt så att arbetarklassen både osynliggörs och skildras på ett allt annat än smickrande sätt i medierna.

Den här rapporten handlar om det svenska mediasystemet och samhällsklass. Rapporten fokuserar på ett par aspekter av det övergripande ämnet. Innehållet i rapporten bygger i stora delar på resultat från forskningsprojektet *Klass på TV* som pågått mellan 2015 och 2018 och som har finansierats av Vetenskapsrådet. Därför kommer rapporten främst att behandla hur klassamhället gestaltas och representeras genom televisionen. De tendenser som identifieras i analyserna har dock, åtminstone i viss mån, bäring på medielandskapet mer generellt, vad det gäller representation och gestaltning av samhällsklass och av klassamhälle, och vi redovisar också något av den tillgängliga forskningen om andra medieformer än tv.

Rapporten består av tre delar. Den första delen introducerar mediernas roll i samhället och diskuterar begreppen *röst* och *erkännande*, vilka vi menar belyser viktiga beröringspunkter mellan medierna och klassamhället. Två centrala funktioner som medierna har är att ge röst och erkännande åt grupper och individer i samhället, vilket bland annat innefattar att individers och grupperns enskilda berättelser och erfarenheter tillerkänns betydelse och ges utrymme i offentligheten. I rapportens andra del visar vi att den utsträckning i vilket detta uppfylls är beroende av vilken klass en person eller en grupp tillhör. Tillgång till och representation i medierna bestäms i viss utsträckning av klass-tillhörighet och medierna återspeglar och reproducerar på så sätt de

socioekonomiska maktförhållandena i samhället. Avslutningsvis ger vi en sammanfattning av resultaten och pekar på några konsekvenser och förklaringar till de resultat som presenterats, samt gör en kort reflektion kring betydelsen av rapporten för arbetarrörelsens mediestrategier.

KAPITEL 2.**Medier, röst och erkännande**

I dagens samhälle får de flesta människor en stor del av sin information om världen genom medierna. I det moderna, storskaliga och komplexa samhälle vi lever i är det omöjligt att på egen hand bilda sig en uppfattning om hur andra människor lever eller hur samhället styrs. Medierna spelar därför en central roll som förmedlare av information från olika sfärer av samhället, men också som den arena där den offentliga diskussionen om samhället pågår och den arena som ger tillgång till föreställda världar, språk och symboliska resurser, och bidrar på så sätt till att staka ut gränserna för vad som är möjligt att säga, tänka och drömma om i en given samhällssituation. Medierna har därmed kommit att bli en viktig maktresurs i det moderna samhället. Partier, företag, organisationer och individer konkurrerar om vilka perspektiv som ska ges företräde i mediernas informationsförmedling och i de berättelser som sprids via medierna.²

I takt med att mediernas roll som informationsförmedlare blivit allt viktigare menar dock många forskare att medierna har blivit mäktiga aktörer i egen rätt. Medierna är inte enbart en förmedlare av information utan också en aktör som andra aktörer i samhället måste anpassa sig till. Detta brukar benämnas som att samhället *medialiserar*, med vilket menas att samhällsliga institutioner, som till exempel politik, ekonomi, religion och familj, i allt större utsträckning anpassar sitt agerande och interna funktionssätt i enlighet med mediernas spelregler, eller efter så kallade medielogiker. För att kunna fungera i ett medialiserat samhälle måste institutionerna anpassa sig efter mediernas funktionssätt.³

En sådan process av medialisering, genom vilken mediernas samhällsliga makt och inflytande ökar kan förklaras på olika sätt och har flera olika konsekvenser. Den brittiske medieforskaren Nick Couldry menar att en del av den makt som medierna besitter kommer sig av den skenbara eller ideologiska bilden av att medierna i sig är, eller ger tillgång till, samhällets centrum. Det som ges tid och plats i medierna upplevs som viktigt och får genom medierna status och betydelse. Mediernas verklighetsförmedling får på så sätt en normerande funktion.⁴ Mediernas makt i dagens samhälle är således mångfacetterad. Dels fungerar de som förmedlare av information och berättelser från grupper och individer, dels förändrar de sättet på vilket centrala samhällsliga institutioner fungerar, och de har dessutom makten att ge symboliskt erkännande till grupper och individer och signalerar på så sätt att deras berättelse är värd att tas på allvar och att lyssnas på.

Mot bakgrund av det ovanstående är det mediernas tilldelning av röst och erkännande som står i centrum för den här rapporten. Vi menar att dessa två ämnen är viktiga att belysa i en klassanalys och att samhällsklass har stor betydelse för hur medierna distribuerar röst och erkännande till grupper och individer.

Det pågår en diskussion om huruvida klassforskningen i huvudsak bör fokusera på frågor om ekonomisk makt och ekonomisk över- och

» **DET SOM GES
TID OCH PLATS I
MEDIERNA UPPLEVS
SOM VIKTIGT OCH
FÅR GENOM
MEDIERNA STATUS
OCH BETYDELSE**

underordning eller om även frågor om symbolisk och kulturell makt är av betydelse. Som i många dylika diskussioner har pendeln svängt åt olika håll vid olika tidpunkter. Vi menar dock, utan att gå in närmare i denna diskussion, att de symboliska och kulturella frågorna behöver tas på allvar och att frågan om ekonomisk och kulturell makt i realiteten är förenade med varandra.⁵

» EN VIKTIG KAMP FÖR
ARBETARRÖRELSEN
HAR VARIT KAMPEN
FÖR RÖST

Politisk kamp för erkännande förknippas ofta med livsstilsfrågor och frågor om kulturella skillnader. Sådan kamp handlar om att olikheter mellan individer och grupper ska respekteras och tillskrivas lika värde. När det gäller klass ser den politiska utmaningen annorlunda ut då den inte handlar om att positioner och skillnader ska fortsätta att existera, om än med ökad respekt mellan olika grupper. Tvärtom handlar den politiska kampen om att avskaffa den samhälleliga hierarki som klassbegreppet pekar ut och upplösa samhällets indelning i klasser. Trots detta är kampen om erkännande sammankopplad med kampen om ekonomisk omfördelning på så sätt att avsaknaden av erkännande inte enbart följer av bristen på ekonomisk makt utan också motverkar försök till omfördelning.⁶ Brist på erkännande medför psykiskt lidande för enskilda individer men skapar också barriärer för deltagande i den gemensamma politiska kampen för ekonomisk omfördelning. Det är därför logiskt att arbetarrörelsen historiskt sett inte enbart strävat efter att krossa, nedmontera eller reformera (beroende på ideologisk inriktning) det produktionsätt (kapitalismen) som skapar och bibehåller klassamhället, utan också för att som grupp bli respekterad och för att åstadkomma ett moraliskt och kulturellt värdesättande av den kunskap och de sorters arbetsuppgifter som förknippas med arbetarklassyrken inom den rådande samhällsordningen. På samma sätt är det följdriktigt att en viktig kamp för arbetarrörelsen varit kampen för röst: inte bara för den formella rösträtten, utan också för möjligheten att tala och bli lyssnad på i samhällets offentliga rum.⁷

En lång rad studier har under flera decennier visat att medierna överlag ger företräde till och förmedlar en världsbild som ger stöd åt samhällets politiska och ekonomiska eliter.⁸ Detta har förklarats bland annat utifrån ägandekoncentrationen inom medieindustrin och de kommersiella mediernas finansieringsmodell, som gör att medierna både är en del av och är beroende av den ekonomiska makten i samhället. Detta förklarar dock inte mediernas stöd åt de politiska eliterna och inte heller elitstödet från medier som finansieras på annat sätt, till exempel public service-medier. Andra förklaringsmodeller inkluderar därför politikens roll i mediernas agendasättning och det ömsesidiga beroendet mellan medier och politik i skapandet av nyheter.⁹ Ofta saknas det dock en klassanalytisk ingång i dessa teorier, vilket är utgångspunkten för den här rapporten.

KAPITEL 3.

Klassamhällets mediala anatomi

» ARBETARKLASSEN
SKILDRA PÅ ETT
STEREOTYPT OCH
NEGATIVT SÄTT SOM
MISSGYNNAR DERAS
FÖRMÅGA ATT GÖRA
SINA RÖSTER HÖRDA
I SAMHÄLLET

Även om klass sällan står i centrum för medieforskningen har det genomförts studier av mediernas innehåll utifrån ett klassanalytiskt perspektiv. Generellt sett pekar dessa undersökningar på samma mönster. Den första aspekten av detta mönster är att arbetarklassen osynliggörs i medierna, de får inte komma till tals, och deras kunskaper och värderingar ges mycket begränsat utrymme i medierna.¹⁰ Den andra aspekten av detta mönster är att arbetarklassen skildras på ett stereotypt och negativt sätt som missgynnar deras förmåga att göra sina röster hörda i samhället.¹¹ Inte minst har många analyser av reality-tv under de senaste åren pekat på detta.¹² I en svensk kontext har Göran Eriksson till exempel visat hur deltagare med arbetarklassbakgrund, i den svenska reality-serien *Ullared* (Kanal 5) porträtteras som en "moralisk underklass", och skildras på ett sätt så att de nedvärderas och fråntas legitimitet. Materialet redigeras så att de deltagande gestaltas i avsaknad av självkontroll, med "patologiska" konsumtionsmönster och aspirationer. Deltagarnas drömmar och förhoppningar som uttrycks förminsas eller förlöjligas genom humoristiska verkkningsmedel, som exempelvis ljudläggning och klipptechnik.¹³ Anja Hirdman har i en analys av *Lyxfällan* (TV3) pekat på hur reality-tv är ett forum vilket skapar vad hon kallar "classed otherness", där arbetarklassen blir de avvikande, "de andra". Programmet, som handlar om (arbetarklass)personer som har ekonomiska bekymmer, bygger till stor del på att framkalla skam hos deltagarna och att retoriskt sammantvinna klasskänslor med skamkänslor, menar Hirdman. Programmets narrativa motor utgörs av konflikter och spänningar mellan programledarna (experter, medelklasspersoner) och deltagarna (klienter, arbetarklass) samt deltagarnas önskan om att befria sig från den klassbaserade skammen och att vinna programledarnas godkännande.¹⁴

Till viss del kan man dock säga att stereotypa och förlöjligande representationer även drabbar samhällets eliter, som visserligen är överrepresenterade i medierna i förhållande till sitt verkliga antal, men också ofta skildras på ett stereotypt sätt i genrer som reality-tv och drama. I en nu något ålderstigen, mindre studie av hur samhällets eliter skildrades i svensk tv kunde man se hur bilden av den ondskefulle kapitalisten eller den löjeväckande rikemansfrun var ofta återkommande klichéer.¹⁵ I ett flertal tidigare studier har man också argumenterat för att televisionen präglas av en "medelklassblick" på världen och tillvaron, vilket således skulle förklara varför både samhällets eliter och arbetarklassen stereotypiseras i utbudet.¹⁶ Från en amerikansk horisont har forskaren Diane Kendall kunnat visa att överklassen och samhällets eliter skildras genom en rad olika så kallade diskursiva inramningar, av vilken den ondskefulle kapitalisten bara är en. En annan vanligt förekommande kliché är den olycklige makthavaren, som trots materiell och världslig framgång upplever en existentiell tomhet och meningslöshet i tillvaron. Men naturligtvis finns också gestaltningar av det glamorösa,

guldkantade och radikalt annorlunda i det lyckliga fåtalets livsstil som en stark tendens i televisionens gestaltningar.¹⁷

Intressant är också hur medelklassen själv förekommer i medierna. Resultaten från de empiriska undersökningarna på området pekar på att medierna har tre huvudsakliga budskap om medelklassen. För det första att medelklassen är "vi", den är "det normala"; medierna, menar Gregory Mantsios, skapar en "universell medelklass" utan inre motsättningar där alla har samma problem, livschanser och förhoppningar. För det andra skildras medelklassen ofta som "hotad" eller utsatt, krympande och pressad av såväl de rika och mäktiga, som av samhällets lägre skikt. Slutligen är ett tredje budskap om medelklassen i medierna att den är annorlunda från arbetarklassen, både ekonomiskt och materiellt men också kulturellt och socialt.¹⁸

En förklaring till att medierna ofta utgår från en medelklassblick på världen kan vara att en bakgrund i medelklassen eller i akademiker-/högre tjänstemannafamilj är mycket vanligare än en bakgrund i arbetarklassen bland journalister och andra mediearbetare. Endast en tredjedel av kåren uppger att de kommer från en arbetarfamilj och totalt 95 procent av Sveriges journalister är födda i Sverige och de flesta är uppvuxna i städer, företrädesvis i Stockholm, Göteborg och Malmö.¹⁹ Ekonomiskt sett skiljer sig journalister och mediearbetare visserligen inte på gruppnivå i någon högre utsträckning från arbetarklassen, men kulturellt, socialt, ideologiskt och livsstilmässigt finns distinkta, klassbetingade skillnader. Detta faktum kan vara en delförklaring till varför samhällsklasser skildras som de gör i medierna. I en studie av BBC visade till exempel den brittiska forskaren Georgina Born att det bland nyhetsjournalisterna fanns uppenbara svårigheter att få kontakt med personer från arbetarklassen (för att exempelvis intervjua dem), då journalisternas bakgrund i den övre medelklassen gjorde att inga sådana personer återfanns i deras personliga eller professionella nätverk.²⁰ I en studie som vi genomfört av svenska tv-makare som arbetar med att producera reality-tv kunde vi se en liknande tendens: huvuddelen av våra informanter i den intervjustudie vi genomförde (under 2017) kom från en medelklassbakgrund, med små skillnader beroende på vilken position man hade inom produktionens hierarki. Studien visade också att även om klass är ett vanligt tema i realityprogram så fanns en betydande grad av klassblindhet bland producenterna. Det var lätt för dem att tala om – och de gjorde det ofta – mångfald, i bemärkelsen etnisk mångfald eller jämställdhet mellan könen. Det var också viktigt för dem att eftersträva sådant både i produktionen (där de inte lyckats) och i programmen (där de lyckats bättre). Däremot hade de generellt sett svårare att tala om klass, både i produktionen och i programmen. Istället använde de andra ord och kategoriseringar som i relation till specifika realityproduktioner fungerade som omskrivningar av klass. Mest förekommande var att tala om "vanliga människor" eller "vanlisar". Vanliga människor karaktäriserades, enligt producenterna, av att de finns på vissa platser (i förorterna, i glesbygden) och att de har en viss "affektiv stil" (utan självdistans, knasiga, roliga, annorlunda, bjussiga) – och framförallt av att de inte är som oss (det vill säga som producenterna). De preliminära resultaten från vår produktionsstudie tycks således bekräfta föreställningen om att medieproduktion på så vis utgår från en "medelklassblick" på världen.

» **BLAND NYHETS-
JOURNALISTERNA
FANNS DET UPPEN-
BARA SVÅRIGHETER
ATT FÅ KONTAKT
MED PERSONER FRÅN
ARBETARKLASSEN**

» **DET DIGITALA
RUMMET
ORGANISERAS EFTER
KLASSBAKGRUND**

De senaste decenniernas snabba utveckling på medieområdet skulle dock kunna tänkas ha breddat och förändrat de sätt varpå olika sociala grupper representeras i medierna. I viss mån är så också fallet, i och med nya digitala medieplattformar har det till exempel blivit enklare för personer utanför medelklassen, eller personer utan professionell medieutbildning, att i någon mening verka som medieproducenter. Undersökningar visar dock att det finns betydande "digitala klyftor" i det sätt varpå personer från olika samhällsklasser använder dessa möjligheter. Sådana digitala klyftor kan inte enbart förklaras med tillgången till teknologi i olika samhällsklasser eller med att det skulle finnas betydande kunskapskillnader i hur man ska använda denna teknologi bland personer från olika samhällsklasser, utan måste också förstås utifrån andra sociala och kulturella modeller. Ofta har man i den tidigare forskningen tillgripit analysverktyg och modeller från de teorier som utvecklats av Pierre Bourdieu. Ellen Helsper och Bianca Reisdorf talar om framväxten av en "digital underklass" i Sverige och pekar på att klass har blivit en allt starkare faktor för digitalt utanförskap.²¹ Martin Danielsson kunde i en avhandling från 2014 visa att unga män från arbetarklassen i högre utsträckning använde digitala medier för underhållning och rekreation, medan vad han kallar de "kulturellt kapitalstarka" (personer med medel- eller överklassbakgrund) i högre utsträckning använde dem strategiskt, exempelvis för lärande, socialt nätverkande och egen produktion.²² I flera liknande studier av människors användning av digitala och sociala medier har man kunnat se hur det digitala rummet organiseras efter klassbakgrund, där personer från olika samhällsklasser till stor del använder olika plattformar och tjänster och gör olika saker på nätet.²³ De sociala medieplattformarna, genom vilket en stor del av människors kommunikation och egna medieproduktion äger rum, har också i forskningen utpekats som i sig stratifierade rum. I dessa rum är inte bara klassmarkörer (utbildningsbakgrund, yrke, smakprofil) påbudna och centrala delar av människors självpresentation, utan klass inverkar också i hög grad på vad man gör, hur troligt det är att man själv producerar material och laddar upp och vilken slags material man både konsumerar och producerar i dessa miljöer.²⁴

Medelklassblick och symbolisk utplåning i svensk television

Den generella bild som framkom i föregående stycke formar en bakgrund till vår egen studie som handlar om svensk television och klasskildringar i denna. Studien, som kommer att redovisas mer ingående i resten av denna rapport, består av en större kvantitativ undersökning av ett representativt urval av tv-sändningar från de fem största kanalerna i Sverige 2015 (SVT1, SVT2, TV3, TV4 och Kanal 5) samt mindre kvalitativa delstudier som gör nedslag i enskilda program eller genrer. Det övergripande syftet med dessa undersökningar är att förstå hur samhällsklass och klassamhälle gestaltas och kommer till uttryck i den (televiserade) offentligheten i Sverige. I centrum för analysen står frågan om televisionens tilldelning av röst och erkännande. Projektet har också en jämförande ambition. Den kvantitativa studien utgår från samma principer och frågeschema som en liknande undersökning av

den svenska televisionen 1982. Det innebär att vi, för kanalerna SVT1 och SVT2, som existerade vid båda undersökningstillfällena får jämförbara data. Vi kan alltså säga något om hur representationen av samhällsklasser förändrats mellan de två mättillfällena. En mer utförlig metodbeskrivning finns i Bilaga I, där vi också närmare diskuterar hur vi definierat och operationaliserat samhällsklass i undersökningen.

Den mest grundläggande formen av erkännande är uppmärksammandet av någons existens. För televisionen innebär detta uppvisandet av eller omnämmandet av någon i ljud och bild. Den enklaste formen av erkännande som televisionen kan ge till personer ur olika samhällsklasser är således skildrandet av personer ur dessa samhällsklasser i olika delar av televisionens utbud. Det första vi ska undersöka i den här rapporten är således i vilken utsträckning som olika samhällsklasser förekommer i de olika svenska kanalerna och i olika genrer. Tabell 1 visar att den klass som dominerar utbudet i televisionen är medelklassen, 70 procent av de personer som förekom i televisionen under 2015 tillhörde denna klass. Arbetarklasspersoner utgör däremot endast 11 procent av de personer som syntes i televisionen under det aktuella året. Arbetarklassen är således kraftigt underrepresenterad i televisionen i jämförelse med dess andel av den svenska befolkningen. Mest slående är dock kanske den kraftiga överrepresentationen av personer ur makteliten, vilka utgör hela 19 procent av personerna i televisionens utbud, men endast en mycket liten del av befolkningen i sin helhet. De siffror som presenteras i tabellen är rensade från personer som arbetar inom tv-produktionen, så som programvärdar, programledare och liknande. Om dessa skulle inkluderas i analysen så ökar medelklassens dominans med ytterligare några procentenheter.

Tabell 1. De olika klassernas förekomst i svensk television 2015. I procent.

Arbetarklass	11	40–51
Mellanskikt	70	29–49
Maktelit	19	1–6
Total	100	

Den reella storleken på samhällsklasserna i Sverige, ungefärlig uppskattning utifrån olika tillgängliga undersökningar.²⁵

Dessa siffror säger givetvis ingenting om hur personer ur de olika samhällsklasserna representeras och ger därmed endast ett partiellt svar på frågan om vilket erkännande som televisionen ger personer ur olika samhällsklasser. Siffrorna i sig kan dock användas som stöd för att hävda att arbetarklassen genom televisionen utsätts för vad medieforskare från USA kallar för symbolisk utplåning. Begreppet har använts av bland andra George Gerbner och Gaye Tuchman, vilka argumenterar för att en grupps osynlighet i medierna i sig utgör ett förnekande av denna grupps värde.²⁶ Tuchman diskuterade dock kvinnors osynlighet i medierna och teorin om symbolisk utplåning har framförallt använts i relation till andra sociala kategorier än just klass.

I den studie vi gjort kan vi se att i jämförelse med 1982 har kvinnor fått betydligt större utrymme i tv, även om de ännu inte har lika stort utrymme som män. När det gäller de olika klassernas synlighet har det dock inte skett några förändringar mellan 1982 och 2015 om man

analyserar tv-utbudet i sin helhet (på genrenivå har det dock skett vissa förändringar som vi kommer att återkomma till längre ned). Det ska dock förtydligas att vi inte förespråkar att samhällsklasserna ska förekomma i televisionen i enlighet med deras andel av befolkningen av som helhet. Det finns många olika anledningar till att tv-utbudet ser ut som det gör och ett sådant krav bortser från tv-mediets funktioner och de krav som ställs på tv-mediet. Att personer med medelklassbakgrund och personer ur makteliten förekommer ofta i tv hänger till exempel samman med att många tv-program, som till exempel nyheter och dokumentärer, innehåller medverkande som är experter, chefer, företagsägare eller förtroendevalda politiker och som inte sällan ställs till svars för de sätt varpå de utövar makt i samhället (exempelvis i program som *Aktuellt*, *Uppdrag Granskning*, *Kalla fakta* etc.). Det är naturligtvis rimligt att det förhåller sig på detta vis, även om det bidrar till dessa gruppers överrepresentation i tv-utbudet. Många yrken med stor dramatisk potential, som till exempel läkare eller poliser, faller, i det sätt varpå vi definierar klass i den här undersökningen, under "mellanskikt", eller medelklass, vilket också är en bidragande orsak till dess överrepresentation. Detsamma gäller för många av de personer som är celebriteter och som förekommer i medierna i underhållande syften, som musiker, sångare, skådespelare, artister, dansare och så vidare, vilka ofta (men inte alltid) kodas som tillhörande mellanskiktet. Samtidigt går det inte att bortse från den konsekvens med vilken arbetarklassen osynliggörs i televisionen, över tid och i olika delar av utbudet. Vår undersökning visar också att arbetarklassen, när den förekommer oftare är bifigurer, att den förekommer i vissa speciella genrer samt även att personer från arbetarklassen oftare skildras i historisk tid, som om arbetarklassen är något som i högre utsträckning fanns förr i tiden. Exempel på detta kan vara dramaserier som *Downton Abbey*, vilken skildrar det aristokratiska livet på ett gods i England kring sekelskiftet mellan 1800- och 1900-tal och som har ovanligt många ledande karaktärer från arbetarklassen (tjänstefolk av olika slag). För att kunna säga mera om televisionens distribution av röst och erkännande krävs alltså att man tar hänsyn till fler saker än bara de olika samhällsklassernas förekomst i utbudet.

En intressant dimension att beakta är i vilka kanaler och genrer som de olika klasserna förekommer. Även om det övergripande mönstret ser likadant ut i samtliga de undersökta kanalerna så finns det också betydande skillnader. Andelen arbetarklasspersoner är betydligt lägre i public service-kanalerna i jämförelse med de kommersiella kanalerna. Den kanal med högst andel arbetarklasspersoner är TV3 och den med lägst andel är SVT1 (se tabell 2).

Tabell 2. De olika samhällsklassernas förekomst i olika svenska tv-kanaler 2015. I procent.

	SVT1	SVT2	TV3	TV4	Kanal 5
Arbetarklass	5	5	16	10	10
Mellanskikt	86	69	59	87	77
Maktelit	9	26	25	3	13
Total	100	100	100	100	100

Genrerepresentationen

Det kan tyckas anmärkningsvärt att public service-kanalerna har en så låg andel personer ur arbetarklassen i sitt utbud. SVT skriver på sin hemsida att de strävar efter att vara "Hela Sveriges television" och att "berätta om och skildra Sverige som det ser ut i dag, i all dess mångfald".²⁷ Det är förstås rimligt att fråga sig om man hur man lyckas med dessa föresatser om personer ur medelklassen tillåts dominera utbudet i den utsträckning som de gör i dag. Några förklaringar till att det ser ut som det gör hittar man om man tittar närmare på fördelningen av personer ur olika samhällsklasser inom olika genrer. Det är nämligen också så att det är stora skillnader mellan dels nyheter och faktaprogram och dels fiktion och dokusåpor. Som framgår i tabellen så är andelen arbetarklasspersoner i nyheter, dokumentärer och faktaprogram enbart 4 procent samtidigt som andelen i tv-drama och film är 14 procent och i dokusåpor 17 procent. Detta förklarar delvis skillnaderna mellan de olika kanalerna då det endast är SVT1, SVT2 och TV4 som sänder nyheter, samtidigt som andelen dokusåpor är högst i TV3.

Tabell 3. Samhällsklassernas förekomst i olika tv-genrer i svensk television 2015. I procent.

	Nyheter	Drama	Underhållning	Dokusåpor
Arbetarklass	4	14	6	17
Mellanskikt	69	73	85	53
Maktelit	27	13	9	30
Total	100	100	100	100

Uppdelningen i genrer gör det också möjligt att bedöma i vilken utsträckning arbetarklassen är utsatt för symbolisk utplåning i televisionen. Det är för det första anmärkningsvärt att det i nyhetsgenren endast är fyra procent av personerna som tillhör arbetarklassen. Nyheter och dokumentärer är en genre som generellt kan sägas ha högre kulturell status än de flesta andra genrer och siffrorna stärker därmed bilden av att arbetarklassen som grupp inte erkänns av televisionen. Att arbetarklassen i högre utsträckning än i andra genrer förekommer i dokusåpor kan delvis tolkas på samma sätt, även om en sådan tolkning är en förenkling. Det finns de forskare som har tolkat dokusåpor som en breddning av tv-utbudet och en demokratisering av deltagandet i televisionens produktion.²⁸ Till viss del stämmer säkert detta men samtidigt finns det många forskare som har påtalat att det också finns något bekymmersamt med hur arbetarklasspersoner framställs och de sammanhang de förekommer i när de deltar i dokusåpor. Reality-tv är i dag den största genren på svensk tv, om man inte räknar reklamen som en egen genre, och innefattar en mängd olika program och subgenrer. Det är därför problematiskt att uttala sig om reality-tv som en samlad genre. En "subgenre" till reality-tv är vad som i tidigare forskning ofta kallats för uppfostnings-tv, det vill säga program som handlar om att förändra deltagarna och som således utsätter dem för en rad pedagogiska och ibland förnedrande moment, ofta i form av en slags lekar och tävlingar. Det är främst kring denna subgenre som analyser av klassgestaltning uppehållit sig.²⁹

» **DEN SLÖSAKTIGA
SKA LÄRA SIG HÅLLA
I PENGARNA, DEN
ÖVERVIKTIGA SKA
LÄRA SIG ATT TRÄNA,
DEN MED FUL HEM-
INREDNING SKA LÄRA
SIG EN GOD SMAK**

Den brittiska medieforskaren Nick Couldry har pekat på hur varje form av förtryckande system genom historien har behövt en "teater". Och nyliberalismens teater, platsen där det nyliberala dramat både spelas upp och vinner acceptans och legitimitet är, enligt Couldry, televisionens realityprogram.³⁰ Ett typexempel på sådana dimensioner av denna genre är de så kallade uppfostringsprogrammen: *Lyxfällan*, *Supernanny*, *Sveriges fulaste hem*, *Biggest Loser* etc. Sådana program bygger på konflikten mellan en skötsam, moralisk och rättrådig livsstil (som representeras av "coacher" och "experter") å ena sidan, och en misslyckad, omoralisk och gränslös livsstil (som representeras av individer från arbetarklassen). Det tillgängliggörande av ett "bättre liv" som dessa program utlovar sina deltagare (och visar för publiken) bygger på diskurser om social rörlighet och individens möjligheter att frigöra sig från sin klassbakgrund genom att följa de råd och tips som sådana program erbjuder. Samtidigt utgör de mekanismer för att reproducera klasskillnader när moraliserande och fördömande av vissa specifika levnadsvanor och erfarenheter görs till underhållning och presenteras i offentligheten.³¹ Programmets narrativ konstrueras längs med denna konflikt, där "lösningen" är att de "felaktiga" karaktärsdragen reformeras och rensas ut och ersätts med de gynnade värden som förmedlas av programmets coacher och experter. Den slösaktiga ska lära sig hålla i pengarna, den överviktiga ska lära sig att träna, den med ful heminredning ska lära sig en god smak, och så vidare. Detta uttrycker dock inte enbart ett reformprogram för den enskilde deltagaren, utan iscensätter en samhällsfilosofi som handlar om den enskildes ansvar att lösa strukturella problem kopplade till klass och till samhällets ojämlikheter. Idéer om individualisering och ansvariggörande är djupt inbyggda i reality-genren, liksom i den nyliberala ideologin som sådan.

Uppfostringsprogram handlar vidare ofta om klass, eller låter klasskonflikter vara i centrum för berättelsen.³² En orsak till detta är att klassmotsättningar och konflikter som kretsar kring klass är en bekväm genväg till narrativ struktur i avsaknad av traditionella manus. Konflikter fungerar för att driva berättelser framåt, och härvidlag används inte sällan konflikter kring klass i dokusåpagenren.³³ Men i likhet med hur sådana konflikter ofta kommer till uttryck i dagens samhälle så är de sällan öppna och artikulera, utan översätts eller omformuleras i termer av moral och individuella egenskaper hos de "avvikande" individer som ofta står i centrum för reality-genren, särskilt i uppfostrings-tv. Populära program från de senaste åren, som exempelvis *Ullared* (Kanal 5), *Böda Camping* (Kanal 5), *Sveriges fulaste hem* (TV3), *Lyxfällan* (TV3), *Aldrig mera fet* (TV3), *Riktiga karlar* (TV4), *Chefen undercover* (TV4) och många andra, vittnar om att många svenska reality-program på ett explicit sätt handlar om samhällsklass och klassrelationer, men också, på ett sätt som inte beskrivits i tidigare forskning, om relationen mellan stad och land.

Ett annat exempel på hur reality-tv handlar om klassrelationer är det sätt varpå dess narrativ kan tolkas som en slags modell för, eller kopia av, det samtida yrkeslivet. Precis som det samtida arbetslivet, i vilket osäkra arbetsförhållanden blir allt vanligare, bygger reality-tv på "team-based projects", flexibilitet och på att hela tiden övervaka, utveckla och förfina sina egenskaper och förmågor.³⁴ Reality-tv iscensätter inte sällan det samtida arbetslivets utsatthet, då minsta misslyckande

leder till bestraffningar och/eller uteslutning ur programmet och där ohämmad konkurrens råder mellan deltagarna, snarare än solidaritet och gruppidentitet. Det är också vanligt att centralfiguren i dessa format är en auktoritär chef, som styr och ställer över deltagarna, som ofta blir ett slags lojala och lydiga "underlydande". Tävlingsprogram som *Mästerkocken* på TV4, där en rad amatörer tävlar om vem som är bäst på att laga mat, eller den amerikanska presidenten Donald Trump och hans realityprogram *The Apprentice* kan sägas vara typexempel på sådan form av reality-tv.

Ett sätt att sammanfatta den övergripande tendensen under de senaste trettio åren är att beskriva utvecklingen som en slags gettofiering av tv-utbudet. Samtidigt som arbetarklassen har fått en relativt stor roll i reality-genren, har den som noterats ovan, betydligt minskat sin förekomst i nyhetsgenren. Olika samhällsklasser uppträder således i olika delar av utbudet, med färre gemensamma arenor där de möts.³⁵ Exakt vad det här beror på är svårt att utreda men det har förmodligen dels att göra med förändrade styrkeförhållanden i samhället mellan arbete och kapital, dels med kommersialisering av tv-mediet. Att arbetarklassen försvunnit från nyhets- och faktaprogrammen har säkerligen delvis att göra med att medierna anpassat sig efter rådande ideologi och ger större utrymme åt företrädare för arbetsgivarsidan. Men det kan också ha att göra med att medierna ger större utrymme åt olika slags experter och proffstyckare. Den relativt stora andelen arbetarklasspersoner i dokusåpagenren har i sin tur delvis att göra med den låga ersättning som ges för sådant deltagande och att genren har många unga deltagare som ännu inte etablerat sig på arbetsmarknaden samt den ovan nämnda användningen av klasskonflikter som narrativ motor i sådana program. Dokusåpor har kommit att bli populära bland tv-bolagen på grund av att de är billiga att producera, till exempel är det billigare att rekrytera "vanliga människor" än professionella skådespelare och tv-arbeta-re.³⁶ Oavsett orsakssambanden så är skillnaden mellan de sammanhang och situationer i vilka televisionen visar upp medelklasspersoner och arbetarklasspersoner stor. Konsekvenserna av detta är oundvikligen en skillnad i värdering av samhällsklasserna, som rimligtvis även har betydelse för den som tittar på tv.

» **ATT ARBETAR-
KLASSEN FÖR-
SVUNNIT FRÅN
NYHETS- OCH FAKTA-
PROGRAMMEN HAR
SÄKERLIGEN DELVIS
ATT GÖRA MED
ATT MEDIERNA
ANPASSAT SIG EFTER
RÅDANDE IDEOLOGI**

Samhällsklassernas betydelse och vikt i programmen

Som vi såg i fallet med reality-tv, och särskilt i diskussionen av så kallade uppfostringsprogram verkar det också finnas olikheter i hur personer från olika klasser förekommer i tv och vilken slags subjektivitet de tillerkänns. Frågan är då om man kan se några systematiska skillnader i detta avseende i materialet som helhet? Finns det några allmänna skillnader när det gäller *hur* över-, medel- och arbetarklasspersoner skildras på tv? Ett väldigt grovt mått på detta har vi tagit fram genom att koda varje person som framträder i vårt material utifrån den roll som personen har i programmet och bedömt dess relativa vikt och betydelse för programmet som helhet. Det vill säga, huruvida en person framträder som programledare eller har huvudrollen i ett drama, jämfört med en statist eller en birollsinnehavare. Analysen visar att av medel- och överklasspersonerna så har 66 procent av dessa en "mycket viktig" roll i programmet, i jämförelse med personer ur arbetarklassen som endast

spelar en "mycket viktig" roll i 55 procent av de sammanhang som en sådan person medverkar. Även om skillnaderna kan tyckas små så förstärker detta ändå bilden från tidigare, nämligen att televisionen inte ger samma erkännande till personer ur arbetarklassen som till personer ur de andra samhällsklasserna.

Rätten att tala – avsaknaden av röst

Ett mer konkret sätt att mäta skillnader i gestaltning mellan samhällsklasserna är att analysera i vilken utsträckning personer ur de olika samhällsklasserna tillåts att tala och vem de tillåts att tala till. En sådan analys visar att personer ur makteliten talar i hälften av de tillfällen de medverkar på tv, vilket kan jämföras med arbetarklasspersoner som endast talar vid 30 procent av de tillfällen som de förekommer på något sätt i televisionen. Mer intressant blir det vid en analys av hur talmönstren ser ut i televisionen, det vill säga, vem som talar till vem på tv. Då visar det sig nämligen att det inte endast är så att medel- och överklassen talar oftare än arbetarklassen det är också så att talordningen oftast går neråt i samhällshierarkin. Det är *tre gånger* så vanligt att en person från makteliten talar till någon ur de andra klasserna än det är att en arbetarklassperson gör det. Det är också *dubbelt* så vanligt att en medelklassperson talar till en person ur de andra samhällsklasserna som det är att en arbetarklassperson talar till en medel- eller överklassperson. Det kan dock tyckas som att dessa resultat inte är riktigt rättvisande då de inte tar hänsyn till att det överlag medverkar fler över- och medelklasspersoner på tv än vad det medverkar arbetarklasspersoner. Därför har vi konstruerat ett index som mäter i vilken utsträckning som de olika samhällsklasserna talar till personer ur de andra klasserna, *i relation till deras frekvens i materialet som en helhet*. Detta index är konstruerat på så vis att om en klass talar i en lägre grad än vad de förekommer i utbudet så är indexet <1 och om klassen talar i större utsträckning än vad som kan förväntas utifrån deras förekomst så är indexet >1. Tabell 4 visar att både medelklasspersoner och personer från makteliten talar med en frekvens som kan förväntas utifrån deras förekomst i televisionen, samtidigt som arbetarklassen talar mindre ofta till personer ur de andra klasserna än vad som kunde förväntas utifrån hur ofta de förekommer i televisionen.

Tabell 4. Hur ofta talar representanter för de olika samhällsklasserna i relation till deras frekvens i materialet som helhet?

Arbetarklass	0,55	Inter-klass-index. <1 = klassen talar i en lägre grad än vad de förekommer i utbudet. >1 = klassen talar i större utsträckning än vad som kan förväntas utifrån deras förekomst.
Mellanskikt	1,08	
Maktelit	0,99	

Att personer ur arbetarklassen i större utsträckning än personer ur de andra samhällsklasserna framträder i televisionen utan att tala, och att de sällan talar uppåt i samhällshierarkin, visar på arbetarklassens avsaknad av röst i televisionen. Att ha en *röst*, att ges tillfälle att tala och bli lyssnad på, är centralt för att en person ska kunna delta som en fullvärdig medlem i samhället. Egenskapen att ha en röst är en viktig

aspekt av att erhålla erkännande från en annan person eller från samhället som helhet. Att televisionen inte ger röst åt personer ur arbetarklassen visar således återigen på bristen av erkännande som televisionen ger personer ur arbetarklassen. I televisionens fall handlar det rent konkret om att ge personer en plattform att tala från, att låta personer ur olika samhällsklasser få tala själva om sig och sin situation. Men det handlar också om tillhandahållandet av berättelser från personer med olika livserfarenheter och sociala identiteter. Televisionen visar sig dock inte kunna erbjuda någon av dessa möjligheter åt personer ur arbetarklassen.

» MÖJLIGHETEN
ATT HA EN EGEN
"RÖST" ÄR ALLTSÅ
DISTRIBUERAD
LÄNGS MED
KLASSLINJER

Möjligheten att ha en egen "röst" är alltså distribuerad längs med klasslinjer, detsamma gäller för möjligheten att tala över klassgränser, som också följer en strikt hierarkisk struktur. Men även på andra sätt finns systematiska skillnader i hur de olika klasserna framträder i televisionen. Vi har brutit ut allt fiktionsmaterial i studien, det vill säga de långfilmer och dramaserier som sändes på svensk television under 2015, och undersökt hur personer från olika samhällsklasser gestaltas i detta material. Även här kan man se tydliga skillnader mellan samhällsklasserna i materialet. För det första är det vanligare att arbetarklassen skildras i fiktionsprogram eller i dramatiserad form än att de förekommer "som sig själva". Arbetarklassen utgör 8 procent av personerna som förekommer på tv i icke-dramatiserad, medan de utgör 15 procent av personerna i film och drama. För medelklassen finns ingen sådan skillnad mellan olika typer av tv-material, medan makteliten förekommer oftare "som sig själva" än i dramatiserad form i fiktionsprogram. Det är förstås inte lätt att veta hur en sådan skillnad ska tolkas. En möjlig konsekvens av en sådan gestaltning i televisionen är dock att arbetarklassen i lägre utsträckning betraktas som något som finns på riktigt, medan "verkliga" människor blir detsamma som personer ur medel- eller överklassen.

En annan intressant aspekt av fiktionsprogrammen är att personer från olika samhällsklasser skildras mer eller mindre positivt, med mer eller mindre narrativ komplexitet och på ett mer eller mindre nyanserat sätt i dessa program. Det är exempelvis vanligare att personer från arbetarklassen skildras som onda, medan medelklasspersoner och personer ur makteliten oftare är goda, i de fall som en konflikt mellan "ont" och "gott" är av betydelse för berättandet. En annan systematisk skillnad mellan klasserna är att personer från över- och medelklassen oftare gestaltas med en tydlig målsättning, alltså att de drivs av ambition att genomföra ett specifikt projekt av något slag, än personer från arbetarklassen. I de fall som sådana narrativa processer finns med i fiktionsprogrammet, alltså att genomförandet av ett specifikt "projekt" eller dylikt är av betydelse i handlingen, är det också vanligare att över- och medelklasspersoner till sist och slutligen lyckas med "projektet", än vad det är i de fall då personer från arbetarklassen gestaltas med ett projekt eller en tydlig ambition som driver berättandet. Vi undersökte också hur sociala relationer gestaltas bland personer från olika samhällsklasser. Också här finns tydliga skillnader: över- och medelklassen gestaltas oftare med starka och betydelsefulla sociala relationer, exempelvis till vänner, familjemedlemmar, barn, älskare/älskarinnor och arbetskamrater. Dessutom är över- och medelklassens sociala relationer, i de fall de förekommer, av större betydelse för narrativet som sådant i drama-serierna och filmerna, än vad arbetarklassens sociala relationer är.

KAPITEL 4.

Avslutning: Den symboliskt utplånade arbetarklassen

Vi har i denna rapport visat hur personer från olika samhällsklasser gestaltas och representeras i svensk television, samt, genom utblickar på tidigare forskning, pekat på att liknande tendenser återfinns i andra medier och att det sätt varpå samhällsklasserna gestaltas har ett stort mått av historisk kontinuitet. En sådan undersökning blir relevant mot bakgrund av begreppen röst och erkännande och vi har argumenterat för att gestaltningen av samhällsklasserna både återspeglar och är med och skapar och förstärker rådande maktförhållanden i samhället.

Resultaten från denna undersökning visar att medelklassen dominerar medierna, och att arbetarklassen är kraftigt underrepresenterad och till och med osynliggjord. Resultaten visar vidare på skillnader i hur de olika samhällsklasserna gestaltas. Vi har sett att det finns systematiska skillnader i hur olika samhällsklasser gestaltas på tv. Ju högre upp i klasshierarkin en person befinner sig desto större betydelse och vikt tillerkänns personen i fråga, desto mer tillåts personen tala och desto mer nyanserat skildras personen i fråga, till exempel i avseende på sociala relationer och familjeband. Sådant bekräftar denna studie resultat från tidigare forskning som pekat på osynliggörande och symbolisk utplåning av arbetarklassen i medierna. Vidare har vi sett att så kallad reality-tv ger dramatisk form till dominerande ideologier som på samma gång exploaterar klass (exempelvis för att skapa narrativ dramatik) och samtidigt förnekar eller undertrycker frågan om klass och klasskonflikter. För att återvända till den fråga som ställdes inledningsvis, utifrån Owen Jones diskussion om nedsättande representationer av den brittiska arbetarklassen, har vi visat att det finns en liknande logik i Sverige. Inte minst i många reality-program gestaltas personer från arbetarklassen på ett stereotypt, nedsättande och hånfullt sätt, som exempelvis Göran Erikssons respektive Anja Hirdmans studier och vår egen forskning om programmet *Riktiga karlar* (TV4) har kunnat visa. De sätt varpå både arbetarklassen och samhällets eliter (ibland) skildras, ger stöd för uppfattningen om att medierna utgår från en medelklassblick på världen, där det som är "annorlunda" eller avvikande utifrån en sådan blick också anses vara intresseväckande och underhållande.

Vi har också kunnat se att gestaltningarna av klass i tv uppvisar en relativt hög grad av stabilitet över tid. De olika samhällsklasserna förekommer i ungefär lika hög utsträckning i televisionens utbud i dag som var fallet för 35 år sedan. Det är intressant med tanke på att de stora förändringar som medielandskapet genomgått i övrigt, och med tanke på att förekomsten av andra grupper (exempelvis kvinnor) blivit betydligt mer jämlik under samma tidsperiod. Samtidigt har vissa tydliga förändringar kunnat skönjas, den mest betydande är att klasserna är betydligt mer "segregerade" i televisionens genresystem i dag än vad som var fallet för 35 år sedan, där arbetarklassen i det närmaste försvunnit från televisionens mer "seriösa" genrer (nyheter och faktaprogram) och istället huvudsakligen återfinns i film, drama och reality-program.

» **ARBETARKLASSEN
ÄR KRAFTIGT UNDER-
REPRESENTERAD
OCH TILL OCH MED
OSYNLIGGJORD**

De resultat vi redovisat i rapporten kan belysa orsakerna till att personer från arbetarklassen tenderar att inte i lika hög grad som personer med annan klassbakgrund använda medier, särskilt inte så kallat informationstäta medier (dagspress, tv- och radionyheter etc).³⁷ Personer från arbetarklassen tenderar att i surveyundersökningar i högre grad än andra instämma i påståenden av typen "det mesta i nyhetsmedierna är inte relevant för mig".³⁸ Avsaknaden av representation i medierna kan rimligtvis leda till en (berättigad) känsla av osynliggörande som i sin tur kan ligga till grund för ett avståndstagande från medierna. En nyligen genomförd studie från Storbritannien bekräftar också detta genom att visa att personer från arbetarklassen ofta upplever en känsla av att vara förbigångna och icke-existerande i mediala och politiska diskurser, vilket författaren menar bör förstås som en bakgrund till såväl framväxten av högerpopulism som till utgången av folkomröstningen om det brittiska EU-medlemskapet sommaren 2016.³⁹

» **PERSONER FRÅN
ARBETARKLASSEN
UPPLEVER OFTA
EN KÄNSLA AV ATT
VARA FÖRBIGÅNGNA**

Som vi skrev inledningsvis kan osynliggörande, avsaknad av röst och erkännande bidra till att förhindra samhällelig förändring, de kan blockera formeringen av klassidentitet och minska arbetarrörelsens möjligheter att organisera sig och formera sig för politisk kamp. En fråga som denna rapport reser är således vad dagens svenska arbetarrörelse gör på detta område. Som vi såg inledningsvis har kampen för röst och erkännande historiskt varit en viktig fråga för arbetarrörelsen; hur ska denna kamp föras i dag, med vilka medel och på vilka arenor? Från ett medievetenskapligt perspektiv finns det inga givna svar på dessa frågor, men det finns möjlighet att säga något om vilka olika slags insatser som finns att tillgå och om förutsättningarna för att dessa ska lyckas.

En tänkbar förklaring till det sätt varpå samhällsklass och klass-samhälle skildras i medierna och som presenterats i tidigare forskning fokuserar på ägarförhållanden. Den ekonomiska eliten kontrollerar merparten av samhällets kommunikationsinfrastruktur, vilket konstateras i bland annat Sigurd Allerns bidrag till denna rapportserie.⁴⁰ Ägarklassens världsbild och perspektiv, liksom dess politiska och ideologiska preferenser skulle således vara det som förklarar varför samhällsklasserna representeras som de gör i medierna. För arbetarrörelsens representanter bör det då vara av intresse att försöka begränsa ägarklassens inflytande över medierna och att främja ett medielandskap som i större utsträckning präglas av mångfald och oberoende. Public service-medierna är som vi visat i den här rapporten ingen garant för perspektiv som gynnar arbetarklassen, och arbetarklassen är i hög grad osynliggjord i public service-tv. Icke desto mindre finns det en möjlighet till ett mer mångfacetterat medielandskap i public service-medierna. Det är för det första viktigt att se till att public service-bolagen följer sändningstillstånden och vad som där stipuleras om att program-innehållet ska "spegla förhållanden i hela landet och den variation som finns i befolkningen",⁴¹ men det går också att tänka sig kompletterande modeller för att finansiera och frambringa public service-funktioner, till exempel genom så kallade public service-fonder som är öppna att använda för att finansiera produktioner även av andra bolag än SVT och SR eller genom att hitta nya sätt att stödja gräsrotsmedier av olika slag. Tvärtemot rådande marknadsliberala tendenser på medieområdet finns det därför skäl att försvara och bygga ut public service-mediernas mandat. Möjligtvis bör också public service-modellen utsträckas till

andra medieformer än bara etermedierna, detta mot bakgrund av pressens kris och framväxten av nya digitala medier. Hur de stora teknikföretagen, som i snabb takt närmar sig en oligopolliknande situation på en global marknad för digital kommunikation och marknadsföring, skall hanteras är en ödesfråga för samhället, och här bör arbetarrörelsens partier och organisationer ha en genomtänkt hållning och verka internationellt för att åstadkomma en utveckling på detta område som gynnar mångfald och för möjligheter för progressiva röster att nå ut. Ett sätt att begränsa kapitalmaktens inflytande är förstås att arbetarrörelsen blir mer drivande i att själv bygga upp, äga och förvalta medier: tidningar, etermedier och digitala medier kan, i högre utsträckning än vad som är fallet i dag, drivas av rörelsens egna organisationer, på egen hand eller i samarbete med andra.

» ETT SÄTT ATT
BEGRÄNSA KAPITAL-
MAKTENS INFLYTAN-
DE ÄR FÖRSTÅS ATT
ARBETARRÖRELSEN
BLIR MER DRIVANDE
I ATT SJÄLV BYGGA
UPP, ÄGA OCH
FÖRVALTA MEDIER

Betydelsen av ägarförhållanden är dock en förklaringsmodell som långtifrån ger hela bilden till varför mediernas innehåll ser ut som det gör. Det saknas tydliga svar om på vilket sätt mediernas gestaltningar påverkas av ägarförhållandena, annat än genom chefstillsättningar och övergripande prioriteringar i produktionen. För att förstå varför mediernas representationer ser ut som de gör krävs även teorier om och empiriska undersökningar av mediernas organisatoriska aspekter. Hur fungerar redaktionellt arbete, vilka genrekonventioner styr produktionen, hur formas och reproduceras ideal om professionalitet och objektivitet inom journalistiken, och så vidare, och vilken påverkan har detta på hur klasserna skildras i medierna? Även här har arbetarrörelsen och dess företrädare en möjlighet att påverka gestaltningarna, till exempel genom att sprida andra berättelser än de gängse, att belysa konsekvenserna av förment neutrala normer och ideal för journalistisk gestaltning och genom att arbeta med opinionsbildning och agitation, vilket på sikt kan skapa nya genrer och former för berättande.

Slutligen har man i den tidigare forskningen på området också tillgripit individuella förklaringsmodeller, vilka fokuserar på medieproducenters och journalisters egna klassbakgrunder. I en rad studier har man kunnat visa att lejonparten av de som arbetar i medierna själva har en medelklassbakgrund vilket också kan tänkas ligga till grund för det sätt varpå samhällsklasser och klassamhället representeras och gestaltas i medierna. Här åligger det arbetarrörelsen att, via exempelvis egna folkhögskolor erbjuda journalistiska utbildningar och andra medieutbildningar, samt att politiskt verka för en bred rekrytering till universitet och högskolor, för att få en större spridning i de personers klassbakgrunder vilka arbetar i de svenska medierna. Eftersom den svenska arbetarklassen i jämförelse med befolkningen i helhet har en större andel kvinnor och personer med utländsk bakgrund är detta en målsättning som också stödjer andra politiska mål om ökad mångfald inom medierna.

Oavsett politiska lösningar är bilden som tecknats i den här rapporten dyster för de som inser att symboliska uttryck har konsekvenser för reella maktförhållanden i samhället. För de som vill se en progressiv samhällsutveckling och en omfördelning av samhälllig makt och samhällliga resurser är resultatet som redovisats ovan dåliga nyheter. Klassamhällets mediala anatomi kännetecknas av osynliggörande, symbolisk utplåning och av en medelklassblick på tillvaron, av vilken klassblindhet är en konsekvens. Medelklassens ängslan och drömmar

fyller medierna, medelklassmänniskor ges en plattform att tala utifrån, och deras oro och förväntningar på tillvaron bekräftas, samtidigt som de vardagliga och existentiella problem som följer med en arbetarklass-tillvaro hanteras och diskuteras på andra arenor, om överhuvudtaget. Det är dags att låta de tystade rösterna ljuda i medierna och att se verkligheten från andra perspektiv.

Källförteckning

- Allern, Sigurd. 2018. "Mediekapitalet. Ägarskap, kontroll och ideologisk hegemoni i svenska nyhetsmedier". Stockholm: Katalys.
- Altheide, David L., and Robert P. Snow. 1979. *Media Logic*. Beverly Hills: Sage.
- Andrejevic, Mark. 2004. *Reality TV: the Work of Being Watched*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Beharrell, Peter. 1976. *Bad News. Vol. 1*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Bengtsson, Stina m. fl. 2017. *Medielandskap och Mediekultur: En Introduktion till Medie- Och Kommunikationsvetenskap*. Stockholm: Liber.
- . 2015. "Digital distinctions: mechanisms of difference in digital media use", *MedieKultur: Journal of media and communication research*, 58:30–48.
- Bennett, W. Lance. 2016. *News: The Politics of Illusion*. Chicago: University of Chicago Press.
- Biessi, Anita, and Heather Nunn. 2005. *Reality TV: Realism and Revelation*. London: Wallflower.
- . 2008. "Bad Citizens: The Class Politics of Lifestyle Television." I *Exposing Lifestyle Television: The Big Reveal*, Gareth Palmer (red.), 15–24. Aldershot: Ashgate.
- Born, Georgina. 2004. *Uncertain Vision: Birt, Dyke and the Reinvention of the BBC*. London: Vintage.
- Boyd, Danah. 2013. "White flight in networked publics? How Race and Class Shaped American Teen Engagement with Myspace and Facebook." I Lisa Nakamura och Peter A. Chow (red.), *Race after the Internet*. New York: Routledge, 203–222.
- Bullock, Heather E., Karen Fraser Wyche, and Wendy R. Williams. 2001. "Media Images of the Poor." *Journal of Social Issues* 57 (2):229–246.
- Butsch, Richard. 2003. "A Half Century of Class and Gender in American TV Domestic Sitcoms." *Cercles* 8:16–34.
- Castells, Manuel. 2013. *Communication Power*. Oxford: Oxford Univ. Press.
- Couldry, Nick. 2003. *Media Rituals: A Critical Approach*. London: Routledge.
- . 2009. "Does 'the Media' Have a Future?" *European Journal of Communication* 24 (4):437–49.
- . 2011. "Class and Contemporary Forms of 'Reality' Production, or Hidden Injuries of Class." I *Reality Television and Class*, Helen Wood and Beverley Skeggs (red.), 33–44. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Crompton, Rosemary. 2008. *Class and Stratification*. Cambridge: Polity.
- Danielsson, Martin. 2014. *Digitala distinktioner: Klass och kontinuitet i unga mäns vardagliga mediepraktiker*. Jönköping: School of Education and Communication, Jönköping University.
- Djerf-Pierre, Monika. 2007. "Journalisternas sociala bakgrund." I Kent Asp (red.) *Den Svenska Journalistkåren*. Göteborg: JMG.
- Entman, Robert M. 2004. *Projections of Power: Framing News, Public Opinion, and U.S. Foreign Policy*. Chicago: University of Chicago Press.
- . 2007. "Framing Bias: Media in the Distribution of Power." *Journal of Communication* 57 (1):163–73.

- Eriksson, Göran. 2015. "Ridicule as a Strategy for the Recontextualization of the Working Class." *Critical Discourse Studies* 12 (1):20–38.
- Fraser, Nancy. 1995. "Nancy Fraser: From Redistribution to Recognition? Dilemmas of Justice in a 'Post-Socialist' Age." *New Left Review*, no. 212.
- Freedman, Des. 2014. *The Contradictions of Media Power*. London: Bloomsbury Publishing.
- Forsman, Michael. 2014. *Duckface/Stoneface. Sociala medier, onlinespel och bildkommunikation bland killar och tjejer i årskurs 4 och 7*. Johanneshov: MTM.
- Gerbner, George, och Larry Gross. 1976. "Living With Television: The Violence Profile." *Journal of Communication* 26 (2):172–94.
- Hargreaves, Ian, and James Thomas. 2002. *New News, Old News*. Broadcasting Standards Commission.
- Helsper, Ellen J., och Bianca C. Reisdorf. 2016. "The Emergence of a 'digital Underclass' in Great Britain and Sweden: Changing Reasons for Digital Exclusion." *New Media & Society* 19(8): 1253–1270.
- Herman, Edward S., och Noam Chomsky. 1988. *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*. New York: Pantheon Books.
- Hesmondhalgh, David. 2018. "How Media Production Can Help Explain the Media's Failure to Represent the Working Class." I June Deery & Andrea Press (red.) *Media and Class*. New York: Routledge.
- Hirdman, Anja. 2016. "The Passion of Mediated Shame: Affective Reactivity and Classed Otherness in Reality TV." *European Journal of Cultural Studies* 19 (3):283–296.
- Hjarvard, Stig. 2013. *The Mediatization of Culture and Society*. London: Routledge.
- Honneth, Axel. 1996. *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts*. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Jakobsson, Peter, och Fredrik Stiernstedt. 2017. "Ghetto." I Deidre O'Neill & Michael Wayne (red.) *Considering class: Theory, Culture and the Media in the 21st century*. Leiden: Brill.
- Jones, Owen. 2011. *Chavs: The Demonization of the Working Class*. London: Verso.
- Jost, Francois. 2011. "When Reality TV Is a Job." I Marwan Kraidy & Katherine Sender (red.), *The Politics of Reality Television: Global Perspectives*. London: Routledge, 31–43.
- Jönsson, Mats och Pelle Snickars (red.) *Medier och politik: Om arbetarrörelsens mediestrategier under 1900-talet*. Stockholm: Statens ljud- och bildarkiv.
- Kendall, Diana Elizabeth. 2011. *Framing Class: Media Representations of Wealth and Poverty in America*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Lyle, Samantha A. 2008. "(Mis)recognition and the Middle-Class/Bourgeois Gaze: A Case Study of Wife Swap." *Critical Discourse Studies* 5 (4):319–30.
- Mantsios, Gregory. 2003. *Media Magic: Making Class Invisible*. I Michael Kimmel & Abby Ferber, *Privilege: A Reader*, Boulder: Westview.
- McChesney, Robert W. 1999. *Rich Media, Poor Democracy: Communication Politics in Dubious Times*. Urbana: University of Illinois Press.
- . 2013. *Digital Disconnect: How Capitalism Is Turning the Internet against Democracy*. New York: The New Press.
- Mckenzie, Lisa. 2017. "It's Not Ideal: Reconsidering 'anger' and 'apathy' in the Brexit Vote among an Invisible Working Class." *Competition & Change* 21(3):199–210.
- MMS. 2016. "MMS Årsrapport 2016."
http://mms.se/wp-content/uploads/_dokument/rapporter/tv-tittande/ar/Årsrapporter/Årsrapport%202016.pdf.

- Nordicom. 2016. "Nordicom-Sveriges Mediebarometer 2010–2016."
http://nordicom.gu.se/sites/default/files/medieforskning-statistik/5590_tv-tittande_olika_apparater_2010-2016.xlsx.
- Ouellette, Laurie, and James Hay. 2008. "Makeover Television, Governmentality and the Good Citizen." *Continuum* 22 (4):471–84.
- Palmer, Gareth. 2004. "Class and Transformation in Lifestyle Television." I Su Holmes & Deborah Jermyn, *Understanding Reality Television*. London: Routledge.
- Papacharissi, Zizi. 2009. "The virtual geographies of social networks: a comparative analysis of Facebook, LinkedIn and ASmallWorld" *New Media & Society* 11 (1&2): 199–220.
- Philo, Greg. 1982. *Really Bad News*. London: Writers and Readers.
- Ross, Sven. 1988. *Samhällsklasser i TV-Fiktio: Social position och kulturellt utrymme*. Stockholm: Centrum för masskommunikationsforskning.
- . 1994. "Företagare i TV-Fiktio: Skurkar eller förebilder?" I Hans de Geer (red.) *Skapare, skojare och skurkar*. Stockholm: Timbro, 1994.
- Sayer, R. Andrew. 2005. *The Moral Significance of Class*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Skeggs, Beverley. 2009. "The Moral Economy of Person Production: The Class Relations of Self-Performance on 'reality' television." *The Sociological Review* 57 (4):62
- . "Reality as Presented by Television." *The Public Opinion Quarterly* 18 (2):143–56.
- Sternvik, Josefine, och Ingela Wadbring. 2010. "Nyhetsvanor: En Klassfråga", I Maria Oskarsson, Mattias Bengtsson & Tomas Berglund (red.) *En fråga om klass: levnadsförhållanden, livsstil, politik*. Liber: Malmö, 148–159.
- Tuchman, Gaye. 1978. "The Symbolic Annihilation of Women by the Mass Media." I Gaye Tuchman (red.) *Hearth and Home: Images of Women in the Mass Media*. New York: Oxford U.P., 3–38.
- Tyler, Imogen. 2008. "'Chav Mum Chav Scum' Class Disgust in Contemporary Britain." *Feminist Media Studies* 8 (1):17–34.
- Wood, Helen, och Beverley Skeggs. 2011. *Reality Television and Class*. London: Palgrave.

Bilaga 1: Undersökningens bakgrund och uppläggning

Huvuddelen av de resultat som har presenterats i rapporten kommer som redan nämnts från forskningsprojektet Klass på TV. Projektet består av en större kvantitativ undersökning av ett representativt urval av tv-sändningar från de fem största kanalerna i Sverige 2015 samt mindre kvalitativa delstudier som gör nedslag i vissa enskilda program eller genrer. Det övergripande syftet med dessa undersökningar är att förstå hur samhällsklass och klassamhälle gestaltas och kommer till uttryck i den (televiserade) offentligheten i Sverige.

Projektet har också en jämförande ambition. Den kvantitativa studien utgår från samma principer och frågeschema som en liknande undersökning av den svenska televisionen 1982. Det innebär att vi, för kanalerna SVT1 och SVT2, som existerade vid båda undersökningstillfällena får jämförbara data. Vi kan alltså säga något om hur representationen av samhällsklasser förändrats mellan de två mätillfällena.

Resultatdiskussionen bygger huvudsakligen på den kvantitativa innehållsanalysen, även om också vissa resultat från de kvalitativa analyserna tas upp. Principerna för en innehållsanalys är enkla: ett antal variabler och variabelvärden ställs upp på förhand (likt frågor i ett frågeschema) och en grupp av kodare tittar sedan på textmaterialet och "svarar" på frågorna. I vårt fall var vi fem kodare som arbetade med materialet. På så sätt kan stora textmängders innehåll och formmässiga strukturer beskrivas och kartläggas på ett enkelt sätt. Även om angreppssättet lämpar sig bäst för det manifesta innehållet i texter, kan även det latent, eller utsagda i texter kategoriseras, räknas och kartläggas med denna metod, till exempel genom indikatorer av olika slag.

Det empiriska underlaget för undersökningen är 1 000 timmar programmaterial från SVT1, SVT2, TV3, TV4 och Kanal 5 år 2015 och en sekundäranalys av 300 timmars programmaterial från 1982. Kodschemat består av 60 variabler. Kodningen gick till så att inspelningen stoppades var tionde minut och att de personer som var i bild vid detta tidsutsnitt kodades i enlighet med kodschemat. Personer som förekommer i tv är alltså studiens analysenhet, medan tidsutsnittet är studiens urvalsenhet. Kodningen har dock skett med programmet som kontext och vi har också kodat för kanal, genre, produktionsland och andra liknande bakgrundsfaktorer vid kodningen av varje person. Fördelen med att ha tidsutsnitt (istället för till exempel program) som urvalsenheter är att man får en helhetsbild av televisionens innehåll som sådant, det vill säga att även reklamslag, mellanprogram, hallåor och dylikt kommer med i analysen och att man på så sätt fångar in den flödeslogik som präglar tv-tittandet. Analysens tillvägagångssätt liknar med andra ord det sätt varpå människor vanligtvis tittar på tv. Den insamlade datan har slutligen viktats med publikdata från MMS (det företag som ansvarar för publikmätningar av svensk television) vilket innebär att utbud som många tittat på ges större tyngd i resultaten och vice versa.

Kodschemat kretsar, som nämndes ovan, huvudsakligen kring personerna som förekommer i televisionens utbud. Dessa personer har kategoriserats utifrån variabler som kön, ålder, förekomst, betydelse i programmet, etc. De viktigaste variablerna är dock de som kretsar kring samhällsklass. Klassförståelse som vi använder i studien är en kombination av marxistiska och weberianska perspektiv, men tyngdpunkten ligger på att operationalisera klassposition genom

personernas ställning i produktionen och deras relation till produktionsmedlen. Ett sådant perspektiv resulterar vanligtvis i en så kallad tvåklassmodell i vilken "arbetare" och "kapitalister" blir de två huvudsakliga klasserna: de som lever av att sälja sin arbetskraft å ena sidan och de som lever av andras arbete eller på förräntat kapital å den andra. En sådan tvåklassmodell implicerar också ett antagonistiskt förhållningssätt mellan de båda klasserna, vilkas intressen är objektivt motstridiga. Det är naturligtvis uppenbart att en sådan grov indelning är otillräcklig för att fullt ut förstå klassamhällets dynamik. Det finns en rad "mellanliggande" positioner mellan arbetare och kapitalister. Två exempel kan vara å ena sidan de olika funktionärer till kapitalet, som vd:ar, chefer, förmän, vilka är vanligt förekommande och å andra sidan "professionella", som läkare, jurister, forskare och dylika, vilka genom en viss professionstillhörighet kan skapa sig en relativ autonomi inom det kapitalistiska produktionsstadiet och ett visst inflytande över andra i produktionen. Vi har därför på ett ganska pragmatiskt sätt valt att arbeta med tre klasskategorier: social elit, medelklass/mellanskikt och arbetarklass.

För att tydliggöra innebörden av dessa klasspositioner har vi i kodschemat en figur, som ser ut såhär:

Figur 1. Inflytande över sin egen och andras situation i produktionen. Modell ur kodschemat för studien Klass på TV.

Har inflytande över ...	sin egen situation	andras situation
Arbetarklass	Litet	Inget
Medelklass/Mellanskikt	Något	Litet
Social elit	Stort	Stort

Den sociala eliten definieras således som personer vilka har betydande inflytande över både sina egna och andras livsomständigheter, genom sin position i produktionen. Kapitalister av olika slag, som lever på förräntat kapital och andras arbete är den viktigaste gruppen inom denna sociala elit. Denna kategori inkluderar dock också högt uppsatta politiker (exempelvis regeringschefer) samt högt uppsatta chefer och professionella, som exempelvis vd:ar för stora företag. En sådan bred definition har förvisso vissa problem, kodningen kan bli problematisk i fall som exempelvis regeringschefer vilka representerar arbetarrörelsens partier, vilka företräder en politik som (åtminstone ibland) är fundamentalt motsatt till den kapitalistiska klassens intressen. En statsminister som Stefan Löfven (till yrket svetsare, utan formell utbildning) kommer i vår studie att kodas i samma kategori som personer som Peter Wallenberg eller Antonia Ax:son Johnson. Det är alltså positionen inom maktstrukturen i ett kapitalistiskt samhälle som blir avgörande för hur kodningen genomförs och de problem och begränsningar som detta medför måste hållas i minnet vid läsningen av studiens resultat, även om vi tänker oss att operationaliseringens fördelar överväger.

Mellanskiktet definieras som anställda professionella och chefer – kapitalets funktionärer, vilka har vissa möjligheter att utöva makt över andra och sin egen livssituation – men också människor som är anställda för att administrera kapitalmakten på en lägre nivå. Mellanskiktet har, i jämförelse med de sociala eliterna, relativt ringa möjligheter att påverka andras situation. Mellanskiktet har dock, i jämförelse med arbetarklassen relativt omfattande möjligheter att påverka sina egna levnads- och arbetsvillkor, till exempel i att avgöra hur arbetsprocessen ska vara organiserad och var och hur arbetet ska utföras.

De ovan beskrivna operationaliseringarna av samhällsklass betyder att de

tre klasspositionerna definieras på ett relativt brett sätt. I behandlingen av datan har vi därför valt att, när det är motiverat, närmare analysera de olika klassernas sammansättning. Detta möjliggörs av det faktum att kodschemat inkluderaren variabel som särskiljer mellan 46 olika arbetsområden och en annan variabel som använder Statistiska centralbyråns SEI-index för att särskilja olika strata inom de tre breda klasserna.

Vid kodningen har klassposition främst operationaliserats genom yrke och position i yrket. I vissa fall har man även kunnat avgöra klassposition utifrån andra egenskaper än yrke, till exempel tillgång till kapital eller dylikt. Det är enklare än vad man kan tro att identifiera yrke och position i yrket för medverkande i televisionen, ofta anges det direkt och inte sällan framkommer det på andra sätt (exempelvis genom vad personen gör eller att den bär en viss uniform eller liknande). Hela 76 procent av personerna i urvalet kunde kodas i enlighet med yrke, och 80 procent kunde kodas i en klassposition.

En viktig aspekt av innehållsanalyser är frågan om samkodning. Eftersom varje enskilt "svar" på kodschemats frågor registreras av en människa finns alltid utrymme för såväl spretande tolkningar, misstag och glidningar över tid. Ju större materialet och kodargruppen är desto större blir risken för sådana felaktigheter. För att värja sig från dessa risker bör man vidta en rad åtgärder, vilket vi också gjorde i arbetet med den här undersökningen. Varje variabel och det sätt på vilket den ska kodas beskrevs i en omfattande kodarmanual, hela kodargruppen fick utbildning i denna manual, kodningen genomfördes sommaren 2015 och kodargruppen träffades då flera gånger varje dag för att diskutera problematiska fall och samkoda delar av materialet för att på sätt se att samstämmighet rådde. Dessa insatser bar frukt och vid de test för så kallad interkodarrelabilitet som genomfördes visade sig alla variabler utom en (som därmed har uteslutits) hålla en tillräcklig tillförlitlighet.⁴²

De samband som redovisas i rapporten har alla testats för signifikans genom ett så kallat chi-två-test och har befunnits vara signifikanta ($p < 0.001$).

VARFÖR TV?

Varför välja att studera televisionen i en rapport av det här slaget? Det finns en föreställning om att internet har förändrat medielandskapet på ett sådant sätt att de gamla massmedierna har spelat ut sin betydelse och att internet har övertagit televisionens roll som det medium som vi ägnar mest tid åt att konsumera varje dag. Det stämmer också visserligen att internetanvändandet stadigt ökar, men det betyder inte att de traditionella massmedierna som radio och tv har marginaliserats. Det beror dels på att den totala medieanvändningen har ökat, men också på att många använder sig av internet för att titta på tv och lyssna på radio. Enligt Mediebarometern tittade 81 procent av befolkningen på tv en genomsnittlig dag under 2016, via olika plattformar som traditionell tv, smarta tv-apparater, datorer, surfplattor och mobiltelefoner.⁴³ Enligt MMS tittade svenskarna i genomsnitt på tv 148 minuter om dagen. Här skiljer det sig dock betydligt mellan olika åldersgrupper och i gruppen 15–24 år tittas det i genomsnitt endast 55 minuter om dagen på tv.⁴⁴ En annan föreställning är att tv- och medielandskapet i sin helhet har fragmentiserats i sådan utsträckning att mediekonsumtionen har blivit fullständigt individualiserad. Det stämmer givetvis att både tv- och medieutbudet i stort har ökat och att mediekonsumenternas uppmärksamhet därmed sprids över ett större antal kanaler än tidigare. Fortfarande är det dock så att de fem största kanalerna i Sverige tillsammans har 63 procent av tittartidsandelen, det vill säga att bland det omfattande kanalutbudet som finns tillgängligt i Sverige i dag så koncentreras vår uppmärksamhet till 2/3 till enbart fem kanaler. På internet är tittarvanorna dessutom ännu

mer koncentrerade och SVT tillsammans med TV4 står där för 90 procent av det material som strömmas.⁴⁵

Mot bakgrund av detta finns det, som vi ser det, åtminstone tre skäl att välja att studera televisionens texter för att förstå hur erkännande och röst distribueras bland representanter för de olika samhällsklasserna genom medierna i dag. För det första hänger det samman med tv-publikens storlek och sammansättning. Att studera televisionens innehåll och det sätt varpå samhällsklasser och klassamhället gestaltas i just televisionen innebär att studera ett material som konsumeras av många och av heterogena publik. Det innebär å ena sidan att televisionens gestaltningar av klass troligtvis har större verkningsgrad, att de i högre grad än mycket annat mediematerial kan tänkas vara med och forma människors förståelser av klass i allmänhet, av personer från olika samhällsklasser och av klass-samhället i Sverige. Relaterat till den första punkten så är det, för det andra, rimligt att tänka sig att televisionens texter skapas med intentionen att kunna nå "alla". Televisionens texter och dess produktion styrs alltså av en broadcast-logik, trots förekomsten av nischkanaler och ökad segmentering. Kulturella uttryck och berättelser som konsumeras av många och som produceras för att uppskattas av stora och heterogena publik, kan inte i alltför hög grad utmana utan snarare uttrycka, bygga på och bekräfta föreställningar, tankar och idéer som delas av de flesta. Tv-innehållet förmedlar en bild av vad som existerar, vad som är viktigt, vad som är rätt och vad som är gott; de ger vid handen vilka föreställningar som är vedertagna, och de anger ramar för vad som blir tänkbart i det samhälle där de publiceras. Systematiska studier av televisionens samlade utbud kan därför säga något om dominerande föreställningar, ideologier och myter om klass och om klassamhället. Slutligen är televisionen en bra plats att studera distributionen av röst och erkännande eftersom dess utbud präglas av stor heterogenitet. Här finns en rad olika genrer och kulturella uttryck representerade, materialet är producerat vid olika tidpunkter och i olika nationella och kulturella kontexter. Att analysera televisionen – snarare än till exempel dagspressen – öppnar således för en rad intressanta jämförelser och kontrasteringar.

Noter

- 1 Owen Jones, Chavs: *The Demonization of the Working Class* (2011).
- 2 Stina Bengtsson, *Medielandskap och mediekultur: en introduktion till medie- och kommunikationsvetenskap* (2017). Manuel Castells, *Communication Power* (2013). Des Freedman, *The Contradictions of Media Power* (2014).
- 3 David L. Altheide and Robert P. Snow, *Media Logic*, (1979). Stig Hjarvard, *The Mediatization of Culture and Society*, (2013).
- 4 Nick Couldry, *Media Rituals: A Critical Approach* (2003).
- 5 Rosemary Crompton, *Class and Stratification* (2008). Andrew Sayer, *The Moral Significance of Class* (2005).
- 6 Nancy Fraser, "From Redistribution to Recognition? Dilemmas of Justice in a "Post-Socialist" Age.", *New Left Review*, nr 1, 1995, s. 68-93. Axel Honneth, *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts* (1996).
- 7 Mats Jönsson och Pelle Snickars (red.) *Medier och politik. Om arbetar-rörelsens mediestrategier under 1900-talet*, (2007).
- 8 Peter Beharrell, *Bad News. Vol. 1* (1976). Greg Philo, *Really Bad News* (1982). Edward S. Herman and Noam Chomsky, *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media* (1988). Robert W. McChesney, *Rich Media, Poor Democracy: Communication Politics in Dubious Times*, (1999). Robert W. McChesney, *Digital Disconnect: How Capitalism Is Turning the Internet against Democracy*, (2013).
- 9 Lance W. Bennett, *News: The Politics of Illusion*, (2016). Robert M. Entman, *Projections of Power: Framing News, Public Opinion, and U.S. Foreign Policy*, (2004). Robert M. Entman, 'Framing Bias: Media in the Distribution of Power', *Journal of Communication*, nr. 1, 2007, s. 163-173.
- 10 Richard Butsch, "A Half Century of Class and Gender in American TV Domestic Sitcoms", *Cercles*, nr. 8, 2003, s. 16-34. Dallas W. Smythe, "Reality as Presented by Television", *The Public Opinion Quarterly*, nr. 2 1954, s. 143-156. Sven Ross, *Samhällsklasser i TV-Fiktion: Social position och kulturellt utrymme*, (1988).
- 11 Heather E. Bullock, Karen Fraser Wyche och Wendy R. Williams, "Media Images of the Poor", *Journal of Social Issues*, nr. 2, 2001, s. 229-246. David Hesmondhalgh, (2018), "How Media Production Can Help Explain the Media's Failure to Represent the Working Class", I June Deery och Andrea Press, *Media and Class*.
- 12 Imogen Tyler, "'Chav Mum Chav Scum' Class Disgust in Contemporary Britain", *Feminist Media Studies*, nr. 1, 2008, s. 17-34. Nick Couldry (2011), "Class and Contemporary Forms of 'Reality' Production, or Hidden Injuries of Class", I Helen Wood och Beverly Skeggs, *Reality Television and Class*, s. 33-44.
- 13 Göran Eriksson, "Ridicule as a Strategy for the Recontextualization of the Working Class", *Critical Discourse Studies*, nr. 1, 2015, s. 20-38.
- 14 Anja Hirdman, "The Passion of Mediated Shame: Affective Reactivity and Classed Otherness in Reality TV", *European Journal of Cultural Studies*, nr. 3, 2016, s. 283-296.

- 15 Sven Ross (1994), "Företagare i TV-Fiktion: skurkar eller förebilder", i Hans de Geer (red.), *Skapare, skojare och skurkar*, s. 233-254.
- 16 Samantha A. Lyle, "(Mis)Recognition and the Middle-Class/Bourgeois Gaze: A Case Study of Wife Swap", *Critical Discourse Studies*, nr. 4, 2008, s. 319-330.
- 17 Diana Kendall, *Framing Class: media representations of wealth and poverty in America*, (2011).
- 18 Gregory Mantsios, *Media Magic: Making Class Invisible*, (2003).
- 19 Monika Djerf-Pierre (2007), "Journalisternas sociala bakgrund", i Kent Asp (red.), *Den svenska journalistkåren*.
- 20 Georgina Born, *Uncertain Vision: Birt, Dyke and the reinvention of the BBC*, (2004).
- 21 Ellen J. Helsper och Bianca C. Reisdorf, "The Emergence of a 'Digital Underclass' in Great Britain and Sweden: Changing Reasons for Digital Exclusion", *New Media & Society*, nr. 8, 2017.
- 22 Martin Danielsson, *Digitala distinktioner: Klass och kontinuitet i unga mäns vardagliga mediepraktiker*, (2014).
- 23 Boyd, Danah (2013) "White flight in networked publics? How Race and Class Shaped American Teen Engagement with Myspace and Facebook." I Lisa Nakamura och Peter A. Chow, *Race after the Internet*, s. 203-222. Stina Bengtsson, "Digital distinctions: mechanisms of difference in digital media use", *MedieKultur: Journal of media and communication research*, 2015, s. 30-48.
- 24 Zizi Papacharissi, "The virtual geographies of social networks: a comparative analysis of Facebook, LinkedIn and ASmallWorld", *New Media & Society*, nr. 1&2, 2009. Michael Forsman, *Duckface/Stoneface. Sociala medier, onlinespel och bildkommunikation bland killar och tjejer i årskurs 4 och 7*, (2014).
- 25 Uppskattingarna bygger på Göran Ahrnes undersökning från år 1992 och Mattias Bengtssons undersökning från 2008. De använder dock olika mått för att undersöka den svenska klasstrukturen.
- 26 George Gerbner och Larry Gross, "Living With Television: The Violence Profile", *Journal of Communication*, nr 2, 1976, s. 172-194. Gaye Tuchman, "The Symbolic Annihilation of Women by the Mass Media", i Gaye Tuchman (red.), *Hearth and Home: Images of Women in the Mass Media* (1978), s. 3-38.
- 27 <https://www.svt.se/omoss/var-roll/>
- 28 Anita Biressi och Heather Nunn, *Reality TV. Realism and Revelation* (2005).
- 29 Laurie Ouellette och James Hay, "Makeover Television, Governmentality and the Good Citizen", *Continuum*, nr. 4, 2008, s. 471-484. Gareth Palmer (2004), "Class and Transformation in Lifestyle Television", i Sue Holmes och Deborah Jermyn (red.), *Understanding Reality Television*, s. 173. Beverley Skeggs, "The Moral Economy of Person Production: The Class Relations of Self-Performance on 'reality' television", *The Sociological Review*, nr. 4, 2009, s. 626-644.
- 30 Nick Couldry, "Reality TV, or the secret theater of neoliberalism", *Review of education, pedagogy, and cultural studies*, nr 3, 2008, s. 3-13.
- 31 Anita Biressi och Heather Nunn (2008), "Bad Citizens: The Class Politics of Lifestyle Television", i Gareth Palmer (red.) *Exposing Lifestyle Television: The Big Reveal*, s. 15-24.
- 32 Nick Couldry (2011), "Class and Contemporary Forms of 'Reality' Production, or Hidden Injuries of Class", i Helen Wood och Beverly Skeggs (red.), *Reality Television and Class*, s. 33-44.
- 33 Helen Wood och Beverly Skeggs (red.), *Reality Television and Class* (2011).

- 34 Mark Andrejevic, *Reality TV: the Work of Being Watched*, 2004.
- 35 Peter Jakobsson och Fredrik Stiernstedt (2017), "Ghettos and Gated Communities in the Social Landscape of Television: Representations of Class in 1982 and 2015", i Michael Wayne och Deirdre O'Neill (red.) *Considering Class: Theory, Culture and the Media in the 21st Century*.
- 36 Francois Jost (2011), "When Reality TV is a job", i Marwan M. Kraidy och Katherine Sender (red.), *The Politics of Reality Television: Global Perspectives*, s. 31–43.
- 37 Josefine Sternvik och Ingela Wadbring (2010), "Nyhetsvanor: en klassfråga", i Maria Oskarson, Mattias Bengtsson, Tomas Berglund (red.), *En fråga om klass – levnadsförhållanden, livsstil och politik*, s. 148–159.
- 38 Ian Hargreaves och James Thomas, *New News, Old News* (2002).
- 39 Lisa Mckenzie, "'It's Not Ideal': Reconsidering 'anger' and 'apathy' in the Brexit Vote among an Invisible Working Class", *Competition & Change*, 2017.
- 40 Sigurd Allern, "Mediekapitalet. Ägarskap, kontroll och ideologisk hegemoni i svenska nyhetsmedier" (2018).
- 41 "Tillstånd för Sveriges Television AB att sända tv och sökbar text-tv 2014-2019".
- 42 De test som användes var Fleiss Kappa, Cohens Kappa och Krippendorffs Alpha. Den genomsnittliga interkodarrelabiliteten med Krippendorffs Alpha var 0.770 (H: 939, L: 687).
- 43 Nordicom-Sveriges Mediebarometer 2010-2016, (2016).
- 44 MMS Årsrapport 2016, (2016).
- 45 Ibid.

Rapport 1: Klass, identitet och politisk mobilisering

Rapport 2: Arbetarlitteraturen och klassamhället

**Rapport 3: Arbetarklassens symboliska utplåning
i medelklassens medier**